

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 10 marca 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Grzegorczyk (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

w sprawie z powództwa M. B., P. B.
przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 10 marca 2023 r.
w Izbie Cywilnej w Warszawie,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie
z 30 września 2020 r., sygn. akt XXVII Ca 701/20,

**oddala skargę kasacyjną i zasądza od pozwanej na rzecz
powodów kwotę 2 700,00 (dwa tysiące siedemset) zł tytułem
zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowie M. B. i P. B. wniesli o zasądzenie solidarnie na ich rzecz od pozwanej Bank spółki akcyjnej w W. kwoty 63 909,74 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia wniesienia pozwu, stanowiącej sumę nadpłaconych rat kredytu

oraz ustalenia nieważności umowy kredytu nr [...] zawartej 30 maja 2008 r., ewentualnie o ustalenie nieistnienia umownego stosunku prawnego wynikającego z tej umowy.

Sąd Rejonowy dla Warszawy Śródmieścia w Warszawie wyrokiem z 4 lutego 2020 r. zasądził od pozwanej na rzecz powodów – do ich majątku objętego ustawową wspólnością majątkową małżeńską - kwotę 63 909,74 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 5 marca 2019 r. (pkt 1), oddalił dalej idące żądanie zasądzenia odsetek (pkt 2) a także żądania ustalenia nieważności umowy kredytu (pkt 3) oraz ustalenia nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z tej umowy (pkt 4), oddalił wniosek o nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności (pkt 7) i orzekł o kosztach procesu (pkt 5 i 6).

Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną oddalił apelację pozwanej od wyroku Sadu Rejonowego - skierowaną przeciwko rozstrzygnięciom zawartym w punktach 1 oraz 5 - i orzekł o kosztach procesu za instancję odwoławczą.

W sprawie ustalono, że 30 maja 2008 r. powodowie zawarli z pozwaną umowę kredytu hipotecznego dla osób fizycznych „X.” w kwocie 155 000,00 zł, waloryzowanego kursem CHF, przeznaczonego na zrefinansowanie kredytu hipotecznego „Y”, zaciągniętego przez powodów w Bank1. S.A. w 2004 r., podlegającego spłacie w 204 miesięcznych ratach kapitałowo-odsetkowych. Kwota kredytu wyrażona w walucie waloryzacji, wyliczona wstępnie na dzień 28 kwietnia 2008 r. - według kursu kupna z tabeli kursowej banku - wyniosła 74 419 CHF. Oprocentowanie kredytu – według stawki LIBOR obowiązującej w dniu wydania decyzji kredytowej – wynosiło, 3,79% w skali rocznej a marża 0,9%. Raty kapitałowo-odsetkowe miały być spłacane w złotych polskich po przeliczeniu ich według kursy sprzedaży CHF z tabeli kursowej banku, obowiązującego w dniu spłaty z godziny 14:50. Powodowie złożyli oświadczenie o świadomości ryzyka związanego z kredytem waloryzowanym kursem waluty obcej, ale nie otrzymali w tym zakresie stosownych wyjaśnień oraz pouczeń ze strony banku.

Kredyt został uruchomiony 9 czerwca 2008 r. wypłatą kwoty 133 000,00 zł; pozostała część, w kwocie 22 000,00 zł, została wypłacona 25 czerwca 2008 r.

W harmonogramie spłat kredytu wskazano, że odpowiada on sumie 75 676,95 CHF i podlega spłacie z oprocentowaniem minimalnym 3,68% w 203 ratach miesięcznych kapitałowo-odsetkowych. W okresie od 1 sierpnia 2008 r. do 1 czerwca 2018 r. powodowie uścili na rzecz banku raty kapitałowo-odsetkowe w łącznej kwocie 164 993,53 zł. Należność pozwanej z tego tytułu za wskazany okres powinna wynosić 98 639,32 zł przy założeniu, że stron nie wiążą kwestionowane przez powodów postanowienia zawarte w § 7 ust. 1 i § 11 ust. 4 umowy. Sąd Rejonowy przyjął, że postanowienia te, określające sposób przeliczenia kursu waluty wypłacanego kapitału kredytu i jego spłacanych rat, nie dotyczą głównych świadczeń stron w rozumieniu art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. Wskazał, że również odmienna ocena charakteru tych postanowień nie wyłącza konieczności poddania ich kontroli pod kątem abuzywności, gdyż nie zostały one sformułowane w sposób jednoznaczny; nie wyjaśniały prostym i zrozumiałym językiem, według jakich kryteriów pozwana miała ustalać kursy wymiany waluty obcej. Postanowienia te nie były indywidualnie uzgodnione z powodami (konsumentami); kształtowały ich prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami i naruszały rażąco ich interesy.

Sąd Rejonowy stanął na stanowisku, że wyeliminowanie z umowy postanowień uznanych za abuzywne nie prowadzi do zniweczenia wynikającego z niej stosunku prawnego w całości lub w części, co wynika z relacji między art. 58 § 3 a art. 358¹ § 2 k.c., który - jako przepis szczególny wobec tego pierwszego - wyłącza jego zastosowanie. W konsekwencji oddalił powództwo o ustalenie nieważności umowy kredytu albo nieistnienia stosunku prawnego wynikającego z tej umowy. Uznał, że skutek wyłączenia z niej niedozwolonych postanowień umownych pozostaje ona umową kredytu w złotych polskich. Kwota kredytu powinna zostać wypłacona przez bank i zwrócona przez powodów z odsetkami w złotych, bez dokonywania przeliczeń na walutę obcą. Świadczeniem nienależnym była zatem zapłata rat kredytu uiszczonych zarówno w PLN, jak i – na podstawie aneksu do umowy - w walucie CHF, podlegających przeliczeniu na PLN według kursu sprzedaży NBP, obowiązującego w chwili dokonywania poszczególnych spłat. Różnica między sumą rat spłaty kredytu dokonanych przez powodów w okresie od 1 sierpnia 2008 r. do 1 czerwca 2018 r. a sumą rat należnych z ten okres, obliczonych

według przedstawionych założeń, wynosi 66 354,24 zł. Kwota ta stanowi świadczenie nienależne, podlegające zwrotowi na podstawie art. 405 w związku z art. 410 k.c. Skoro powodowie domagali się zasądzenia na ich rzecz kwoty niższej (63 909,74 zł), to - stosownie do art. 321 § 1 k.p.c. – powództwo zasługiwało na uwzględnienie w tak określonym zakresie, z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia wezwania do zapłaty (art. 481 § 1 i 2 w związku z art. 455 k.c.).

Sąd Okręgowy podzielił ocenę, że mechanizm indeksacji kwoty kredytu udzielonego powodom oraz spłacanych przez nich rat kapitałowo-odsetkowych został oparty na niedozwolonych klauzulach umownych. Wskazał, że konsekwencją abuzywności tych klauzul nie może być stwierdzenie nieważności umowy z uwagi na prawomocne oddalenie przez Sąd pierwszej instancji żądania zgłoszonego w tym zakresie przez powodów. Możliwe jest jednak utrzymanie umowy - po wyłączeniu z niej niedozwolonych postanowień umownych - z uwzględnieniem oprocentowanie według stawki LIBOR i marży banku. Bez znaczenia przy tym pozostaje przypuszczenie, że bank, mając świadomość abuzywności klauzuli waloryzacyjnej, nie ustaliłby oprocentowania kredytu złotowego według stawki LIBOR. Hipotetyczna wola stron mogłaby mieć znaczenie przy ocenie umowy kredytu w płaszczyźnie art. 58 § 3 k.c., który jednak nie ma zastosowania do określenia skutków eliminacji abuzywnych postanowień umownych. Określenie w umowie kredytu parametrów kursowych w sposób nietypowy nie wykracza poza zakres swobody umów (art. 353¹ k.c.). Pozwana nie kwestionowała wyliczeń należnych jej rat kredytu - przedstawionych w opinii biegłego sądowego - z pominięciem abuzywnej klauzuli indeksacyjnej. Realizacja umowy w okresie objętym sporem w oparciu o takie założenie uwzględnia gospodarczy sens umowy, jej odpłatność oraz słuszny interes konsumentów. Okoliczności te sprzeciwiały się uwzględnieniu apelacji pozwanej.

W skardze kasacyjnej, opartej na podstawie naruszenia prawa materialnego (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), pozwana wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji w części (w pkt 1 i 5) i wydania orzeczenia oddalającego powództwo bądź przekazującego sprawę Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania. Zarzuciła naruszenie: art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2

Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. UE L 95, s. 29; dalej: „dyrektywa 93/13”); art. 385¹ § 1 zdanie drugie k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13; art. 69 ust. 3 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe (Dz. U. z 1997 r. Nr 140, poz. 939), art. 65 i art. 358 § 2 k.c. – przez ich niewłaściwe zastosowanie oraz art. 385¹ § 1 § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 przez niewłaściwą wykładnię.

Powodowie w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniesli o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna nie zasługiwała na uwzględnienie, choć niektórym argumentom przytoczonych w uzasadnieniu podniesionych w niej zarzutów nie można odmówić słuszności.

Sąd Okręgowy, dokonując oceny postanowień umowy kredytu zawartej przez strony pod kątem ich abuzywności, zaaprobował ustalenia i wnioski Sądu pierwszej instancji istotne z punktu widzenia tej oceny. Wynika z nich jednoznacznie, że treść postanowień umowy dotyczących waloryzacji kredytu kursem CHF, w tym postanowień określających przeliczanie kursów walut zgodnie z tabelą kursów pozwanej, nie były przedmiotem negocjacji i uzgodnień między stronami. Pracownicy pozwanej nie wyjaśnili powodom będącym konsumentami, na czym polegają różnice między kredytem walutowym, denominowanym i indeksowanym, ani mechanizmu waloryzacji. Nie przedstawili im, w jaki sposób wzrost kursu CHF w stosunku do kursu PLN może wpłynąć na wysokość kapitału kredytu i rat jego spłaty oraz jak mogą oni zabezpieczyć się przez negatywnymi skutkami takiej zmiany. Pozwana posłużyła się gotowym wzorcowym umownym. Powodowi podpisali oświadczenie o świadomości ryzyka walutowego, gdyż było to warunkiem zawarcia umowy; nie mieli jednak wpływu na jego treść i nie rozumieli jej znaczenia. Klauzule indeksacyjne nie zostały sformułowane w sposób prosty i zrozumiały, umożliwiające powodom oszacowanie wynikających z nich konsekwencji ekonomicznych, w szczególności całkowitego kosztu kredytu. Kształtowały prawa i obowiązki powodów w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając ich interesy, gdyż pozostawiała

pozwanej pełną swobodę w ustalaniu kursy waluty, wpływającego w sposób istotny na całkowity koszt kredytu.

Skarżąca podniosła, że Sąd Okręgowy wyrażając powyższą ocenę i naruszył art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 w dwojaki sposób. Po pierwsze, dokonał - w sposób nieuprawniony - oceny abuzywności klauzuli ryzyka walutowego oraz klauzuli spreadowej łącznie przez pryzmat przesłanek przewidzianych w art. 385¹ § 1 k.c. Po wtóre, uznał bezzasadnie, że klauzula ryzyka walutowego nie została sformułowana w sposób jednoznaczny. Zarzuty te nie mogły odnieść zamierzonego skutku.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego obecnie nie budzi wątpliwości, że klauzule przeliczeniowe zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. m.in. wyroki: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 13 kwietnia 2022 r. II CSKP 15/22; z 11 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 20 maja 2022 r., II CSKP 15/22 – nie publ.). Stanowisko takie prezentowane jest również w orzecznictwie TSUE (zob. m.in. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16; z 20 września 2018 r., C-51/17; z 14 marca 2019 r., C-118/17 i z 3 października 2019 r., C-260/18). Sąd Okręgowy wyraził odmienne – nietrafne - zapatrywanie, uznając, że postanowienia regulujące sposób ustalenia kursu waluty obcej, składające się na klauzulę przeliczeniową przyjętą w umowie kredytu, nie określają głównego świadczenia stron. Z motywów zaskarżonego wyroku wynika jednak wyraźnie, że postanowienia te, w tym określające ryzyko walutowe, nie były sformułowane w sposób jasny i zrozumiały, w związku z czym zostały poddane kontroli pod kątem abuzywności i ocenione jako nieuzgodnione indywidualnie oraz wprowadzające rażącą dysproporcję praw i obowiązków kontraktowych na niekorzyść powodów będących konsumentami. Przesłanki uznania mechanizmu indeksacyjnego za nietransparentne zostały przy tym rozważone z uwzględnieniem – istotnych dla tej oceny - kryteriów wypracowanych w orzecznictwie Sądu Najwyższego oraz ETS, co znalazło odzwierciedlenie w wywodach zawartych na str. 12-13 oraz 60-62 uzasadnienia zaskarżonego wyroku. Ocena ta została wyrażona w związku z twierdzeniem skarżącej, że klauzula przeliczeniowa zawarta w umowie kredytu określa główne świadczenia stron. Skarżąca nie podjęła nawet próby wykazania, że

kontrola abuzywności tej klauzuli - w istocie określającej główne świadczenia stron – powinna uwzględniać inne przesłanki niż uwzględnione przez Sądy *mieriti*. Nie podniosła również argumentów podważających skutecznie - wyprowadzonego z tej kontroli - wniosku, że sporna klauzula nie została sformułowana w sposób jednoznaczny. Wbrew jej zapatrywaniu, ocena ta była wynikiem rozważenia postanowień umownych kształtujących tę klauzulę nie tylko w aspekcie przejrzystości pod względem formalnym i gramatycznym, ale również w kontekście możliwości oddziaływania na świadomość konsumenta następstw ekonomicznych jej zastosowania. Poniesione przez skarżących zarzuty naruszenia art. 385¹ § 1 k.c. w związku z art. 4 ust. 2 dyrektywy 93/13 nie mogły zatem prowadzić do uznania skargi kasacyjnej za usprawiedliwioną.

Niedozwolone postanowienie umowne jest od początku, z mocy samego prawa, dotknięte bezskutecznością na korzyść konsumenta, który może udzielić następnie świadomej i wolnej zgody na to postanowienie, przywracając mu skuteczność z mocą wsteczną. W sprawie niniejszej powodowie zgody takiej nie wyrazili; przeciwnie, sprzeciwili się przyjęciu takiego rozwiązania.

W orzecznictwie wskazuje się, że wyeliminowanie niedozwolonych klauzul kształtujących mechanizm indeksacji i uznanie za wiążące pozostałych postanowień umowy prowadziłoby do przekształcenia kredytu złotowego indeksowanego do waluty obcej w zwykły kredyt złotowy, jednak oprocentowany według stawki powiązanej ze stawką LIBOR, a więc tak daleko idącej zmiany umowy kredytu, że stałaby się ona umową o odmiennej istocie i charakterze. Podkreśla się przy tym, że w rozważanym przypadku zastosowanie w umowie kredytu złotowego oprocentowania według stawki LIBOR byłoby sprzeczne z naturą stosunku prawnego zawiązanego przez strony. Skoro zaś po wyeliminowaniu tego rodzaju klauzuli utrzymanie umowy o charakterze zamierzonym przez strony nie jest możliwe, to nie można uznać, że strony pozostają związane umową w pozostałej części. W takiej sytuacji zachodzi podstawa do stwierdzenia nieważności umowy kredytu (zob. m.in. uchwały z 16 lutego 2012 r., III CZP 11/20, OSNC 2021, nr 6, poz. 40 oraz z 7 maja 2021 r. – zasada prawna - III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9 poz. 56; wyroki: z 22 stycznia 2016 r., I CSK 1049/14, OSNC 2016, nr 11, poz. 134; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22 i z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22).

W sprawie rozstrzygniętej zaskarżonym wyrokiem żądanie ustalenia nieważności umowy kredytu zawartej przez strony zostało prawomocnie oddalone przez Sąd Rejonowy. Sąd Okręgowy uznał, że w tej sytuacji umowa może być kontynuowana z wyłączeniem klauzuli waloryzacyjnej i pozostawieniem przewidzianego w umowie oprocentowania według stawki LIBOR. Odwołał się przy tym do orzecznictwa Sądu Najwyższego dopuszczającego taką możliwość (m.in. w wyrokach: z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, nie publ.; z 20 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64). Jakkolwiek stanowisko to nie odpowiada dominującej obecnie linii orzeczniczej Sądu Najwyższego, powodowi (konsumenci) zaakceptowali taki sposób udzielenia im ochrony, nie wnosząc środka zaskarżenia od wyroku Sądu pierwszej instancji oddalającego m.in. żądanie ustalenia nieważności umowy kredytu.

Skarżąca, kwestionując prawidłowość zastosowanej przez Sąd Okręgowy sankcji wobec stwierdzenia abuzywności mechanizmu indeksacyjnego przyjętego w zawartej przez strony umowie, wskazała na bezzasadne pominięcie możliwości jej utrzymania przez zastosowanie do przeliczeń kursowych średniego kursu walut NBP. W braku wypełnienia we wskazany sposób luki powstałej wskutek usunięcia postanowień abuzywnych upatrywała naruszenia 69 ust. 3 Prawa bankowego, art. 65 i art. 358 § 2 k.c. oraz art. 385¹ § 2 k.c. w związku z art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13. Zarzuty naruszenia tych przepisów należało uznać za chybione.

Wejście w życie tzw. ustawy *antyspreadowej*, którą w art. 69 Prawa bankowego dodano ustęp 3, nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień umów kredytu zawartych wcześniej oraz konsekwencji prawnych wynikających tej oceny (zob. m. in. wyroki Sądu Najwyższego: z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22 i z 28 października 2022 r., II CSKP 894/22 - nie publ.).

W orzecznictwa TSUE zostało już wyjaśniane, że sądy krajowe są uprawnione do eliminowania z umowy niedozwolonych postanowień umownych, jednak bez możliwości dokonywania ich redukcji utrzymującej lub zastąpienia innymi postanowieniami (zob. wyroki: z 14 czerwca 2012 r., C-618/10; z 6 marca 2019 r., C-70 i C-197/17 oraz z 30 maja 2013 r., C-488/11). Uwzględnienie zarzutu skarżącej,

opartego na odmiennym założeniu, prowadziłoby w istocie do zastąpienia sankcji wadliwie zastosowanej, inną sankcją wadliwą, bardziej dotkliwą dla konsumenta. Możliwość takiego rozstrzygnięcia należało zdecydowanie odrzucić. Uchylenie natomiast zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa stanowiłoby odmowę udzielenia powodom ochrony prawnej mimo stwierdzenia abuzywności klauzuli indeksacyjnej naruszającej rażąco ich interesy. Rozstrzygnięcie takie nie dałoby się pogodzić z celem dyrektywy 93/13, którym jest zapewnienie konsumentom skutecznej ochrony (*effet utile*) przed konsekwencjami niedozwolonych postanowień umownych.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

[f.n]